

ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА «ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ВІДКРИТТЯ» В ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

*СЕРГІЙ БЕРЕНДА, кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-552-8-11>

Вступ. У тезах доповіді обґрунтовується теза, що просування України вгору в глобальних ланцюгах доданої вартості (GVCs) залежить насамперед від якості загальних правил і від здатності підприємців своєчасно виявляти ринкові невідповідності та перевіряти практичні рішення у взаємодії з контрагентами ЄС. На 1 півріччя 2025 р. 52 % товарообігу України припадає на ЄС, що додає актуальності нашого питання [11].

Теоретичною основою є підхід Австрійської економічної школи, у якому ринок розглядається як процес координації розпорошеного знання через систему цін [2], а підприємницька функція – як виявлення сигналів дисбалансу та реалізація мінімальних угод для їх перевірки [3]. У порівнянні з «місійною» логікою промислової політики, яка покладає на державу координування великих технологічних завдань і формування ринків [4; 5], позиція доповіді надає пріоритет тонкому інституційному налаштуванню (право, стандарти, процедури) замість директивного визначення «переможних» галузей.

Метою нашого дослідження є обґрунтування, як інституційні зміни, що зменшують транзакційні витрати у торгівлі з ЄС, перетворюються на реальне залучення українських фірм до GVCs, і які політики це прискорюють.

Нашим **завданням** є окреслити рамку АЕШ і зіставити її з місійно-інтервенціоністськими підходами, визначивши роль держави як арбітра правил, а не «вибирача переможців»; на базі показників торгівлі та участі у ланцюгах (GL, TiVA тощо) описати фактичне залучення України до GVCs, окреслити ключові транзакційні бар'єри та вплив активування процесу приєднання України до митного союзу ЄС на їхнє зниження; синтезувати пріоритети політики (правові, процедурні, фінансові та кадрові інструменти) для швидкої конверсії інституційного прогресу в реальні транзакції та «апгрейдинг» позицій у GVCs.

Результати дослідження та їх обговорення. 2024–2025 рр. зафіксовано помітний прогрес у блоках Угоди про асоціацію (енергетика, державні закупівлі, фінансова співпраця, цифровізація процедур). Раніше митний напрям відставав від планових графіків, однак гармонізація прискорилося завдяки розгортанню сучасних ІТ-систем і зближенню з європейськими режимами транзиту та сертифікації [11; 12]. Окремо підкреслюється активування процесу приєднання України до митного союзу ЄС, що логічно спирається на сумісність із NCTS і практиками Митного кодексу Союзу [12]. Формальне зближення є необхідною, але недостатньою умовою; вирішальним стає зниження витрат на рівні конкретних операцій — митне оформлення, взаємовизнання оцінки відповідності, електронні сертифікати походження, виконуваність контрактів і швидке вирішення спорів.

Індекс Грубела-Ллойда (GL) є прийнятним інструментом вимірювання інтенсивності двосторонніх поставок усередині споріднених товарних груп і відповідно прихованих виробничих зв'язків [6]. У поєднанні з даними про торговельну додану вартість (TiVA) [8] GL дозволяє відстежувати, як інституційні зміни конвертуються у реальні угоди. Практичні спостереження для України типові: галузі з нижчим процедурним тертям (харчова переробка,

частини легкої промисловості) зберігають або нарощують GL, тоді як «важкі» кластери (складна хімія, машини та електротехніка) реагують повільніше – через вартісний комплаєнс, складні технічні регламенти та обмежений доступ до контрактного фінансування [9; 11].

Індикатор економічної складності (ECI) відображає накопичені виробничі й організаційні спроможності, без яких стає просування до складніших продуктів і функцій є малоймовірним [10]. Концепція smile-curve описує розподілу доданої вартості вздовж ланцюга і наголошує на вищій маржинальності передвиробничих (R&D, матеріали, обладнання, інжиніринг) і післявиробничих (бренд, дистрибуція, сервіс) функцій; відповідно Україні раціонально пріоритезувати апстрім- і даунстрім-ніші, де бар'єрами є стандартизація, сертифікація та контрактно-фінансові механізми, а не масштаб «збірки заради збірки».

Координація державою публічних інфраструктур, стандартів, безпекових і енергетичних рамок може бути виправданою [4; 5]. Водночас вибіркоче директивне визначення технологічних траєкторій без конкурентного середовища несе ризики рентного пошуку і «залипання» на низькопродуктивних маршрутах. Австрійська перспектива надає пріоритет загальним правилам, що зменшують трансакційні витрати та прискорюють ринкову селекцію [1–3]. У цьому контексті активування процесу приєднання до митного союзу ЄС працює як мультиплікатор координації транскордонних транзакцій, спираючись на сумісність IT-режимів і процедур – спільного транзиту та Митного кодексу ЄС [12].

Політики у сфері права для умов війни та відбудови – невідворотність виконання контрактів, ефективні процедури врегулювання спорів, захист прав інтелектуальної власності (включно з товарами подвійного призначення). Фіскально-процедурний вимір – широка

база оподаткування, нейтральність до секторів, автоматизація відшкодування ПДВ на експорт [11; 12]. Монетарно-фінансовий – передбачуваність правил валютних операцій, розвиток факторингу/форфейтингу для МСП, страхування експортних ризиків [9; 11].

Людський капітал – короткі цільові програми під конкретні ролі у ланцюгах. Підготовка кадрів зосереджується на прикладних інженерних і комерційних компетенціях – управління якістю, процесний аудит, апстрім інжинірингові функції (CAD/EDA), технічні продажі на ринки ЄС – які забезпечують виконання апстрім- та даунстрім-функцій у глобальних ланцюгах доданої вартості й дозволяють українським МСП входити до мереж ЄС як постачальники високої доданої вартості [10]. Сукупний ефект цих кроків – множення підприємницьких перевірок гіпотез та прискорення конверсії інституційного прогресу в зростання участі у GVCs [2; 3].

Висновки. Підхід Австрійської економічної школи може запропонувати операційний план дій для післявоєнної інтеграції України у європейські виробничі мережі. Держава забезпечує стабільні, загальні та цифрово реалізовані правила і зменшує трансакційні витрати. Підприємці здійснюють відбір та масштабування ефективних рішень. Перенесення інституційного прогресу на рівень конкретних операцій через митну та сертифікаційну простоту, виконуваність контрактів і розвиток фінансових інструментів дає змогу нарощувати частку внутрішньої доданої вартості в експорті, підвищувати економічну складність і переходити до функцій із вищою маржинальністю. У воєнний час визначальною є швидкість координації, яка веде від правила і контракту до сертифікації, активування процесу приєднання України до митного союзу ЄС і, зрештою, до стабільних поставок на ринки Євросоюзу.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Динамічне моделювання ЕСІ та відстеження переміщення функцій на «кривій усмішки».

Список використаної літератури:

1. Mises, L. von. *Human Action: A Treatise on Economics*. New Haven: Yale University Press, 1949.
2. Hayek, F.A. The Use of Knowledge in Society. *American Economic Review*. 1945. Vol. 35, No. 4. P. 519–530.
3. Kirzner, I. M. *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: The University of Chicago Press, 1973.
4. Mazzucato, M. *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. London: Allen Lane, 2021.
5. Rodrik, D. *Industrial Policy for the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Harvard University, John F. Kennedy School of Government, 2004. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssm.617544>
6. Grubel, H. G., Lloyd, P. J. *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*. London: Macmillan, 1975.
7. Balassa, B. *The Theory of Economic Integration*. London: George Allen & Unwin, 1961.
8. OECD; WTO. Trade in Value Added (TiVA) database. Available at: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm> (accessed: 21.09.2025).
9. United Nations. UN Comtrade Database. Available at: <https://comtradeplus.un.org/> (accessed: 21.09.2025).
10. Hausmann, R., Hidalgo, C. A. et al. *The Atlas of Economic Complexity* (online). Harvard Growth Lab. Available at: <https://atlas.cid.harvard.edu/> (accessed: 21.09.2025).
11. Державна митна служба України. *Офіційний вебпортал / Trade Information Portal*. URL: <https://www.customs.gov.ua> (дата звернення: 21.09.2025).

12. European Commission. Taxation and Customs Union – New Computerised Transit System (NCTS) and Union Customs Code guidance. Available at: https://taxation-customs.ec.europa.eu/online-services/online-services-and-databases-customs/new-computerised-transit-system-ncts_en (accessed: 21.09.2025).